

повідомлення є фактичним твердженням. Поняття состояние войны та военний стан є різними поняттєвими дефініціями. Інформація в досліджуваному реченні є об'єктивною, а отже, є підставою для категоричного висновку про відсутність семантики заперечення збройної агресії РФ проти України.

На логіко-граматичному рівні семантика виправдовування та схвалення збройної агресії об'єктивується лексичними засобами аргументації через установлення умовних, причинових та наслідкових семантичних відношень між компонентами речення, до прикладу: «А фашистская Украина НЕ нарушала законодательные акты по НЕ применению против своего народа на Донбассе ВСУ?». Логіко-інтерпретаційним аналізом установлюємо: Росія здійснює збройну агресію («войну»), тому що в Україні ідеологія переваги однієї нації над усіма іншими націями зведена в державну політику («фашистская Украина»), тому що Україна порушила закон, і ЗСУ знищують населення Донбасу («Украина нарушала законодательные акты по НЕ применению против своего народа на Донбассе ВСУ?»).

Запропонований алгоритм, на нашу думку, дасть змогу експерту бути об'єктивним і неупередженим у виконанні завдань

семантико-текстуального дослідження зазначеної проблематики.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення 01.03.2023).
2. Панькевич В. М., Сплавська О. В. Методологія та організація експертно-криміналістичного забезпечення боротьби зі злочинністю. *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2 (30). С. 7—14.
3. Петрова І. А., Спіцина Г. О. До питання формування кодексу поведінки судового експерта. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 114—119.
4. Ароцкер Л. Е. Об этике судебного эксперта. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1968. Вып. 5. С. 135—141.
5. Сидоренко О., Бондаренко О., Сипченко І. Лінгвістична інтерпретація юридичної термінології в семантико-текстуальних дослідженнях. *Філологічні трактати*. 2022. Том 14, № 2. С. 105—115.
6. Словник української мови : в 11 т. Т. 9 / за ред. І. С. Назарової та ін. Київ, 1978. С. 880.

Стандартизація термінологічного словника з портретної експертизи

Олександр Садченко,

канд. юрид. наук, доцент, Київський НДІСЕ, м. Київ, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0727-4181>, e-mail: sadchenko.o.o@gmail.com

Висвітлено проблемні питання методики, узагальнення, систематизації, формування термінів і їх визначень у галузі портретної експертизи.

Ключові слова: стандартизація термінології; термінологічний словник; портретна експертиза; зовнішність людини; терміносистема; терміно стаття; експертна термінологія.

Standardization of the terminological dictionary of portrait examination

Oleksandr Sadchenko

Problematic issues of methodology, generalization, systematization, formation of terms and their definitions in the field of portrait examination are highlighted.

Keywords: standardization of terminology, terminological dictionary, portrait examination, human appearance, terminological system, terminological article, expert terminology.

На початку ХХ століття в Західній Європі, а згодом і в Україні, порівняльне дослідження фотозображення людини з метою її ідентифікації посідало помітне місце серед інших способів ідентифікації людини. Завдяки працям А. Бертильйона, О. Брайчевської, М. Вороновського, О. Гусева, О. Зініна, М. Зюської, Н. Завізіст, Е. Кірсанова, К. Прохорова, А.-Р. Райса, М. Терзієва, В. Снеткова,

М. Салтевського та інших учених, ідентифікація людини за ознаками зовнішності отримала визнання в експертній практиці. Дослідження цих учених були покладені в основу формування теоретичних основ портретної експертизи. Можливості цієї експертизи базуються на загальних положеннях теорії криміналістичної ідентифікації та діагностики, наукових основах учення про

зовнішність людини, відомостях із анатомії й морфології людини, антропології, судової медицини, криміналістичної фотографії тощо [1].

Стрімке зростання ролі портретної експертизи у правозастосовних процесах, безперервне збільшення обсягу та ускладнення змісту наукової інформації, необхідність її однозначної інтерпретації обумовлюють потребу в її стандартизації та у виданні термінологічних довідників.

Розв'язування проблем, пов'язаних зі створенням термінології портретної експертизи, завжди мало важливе наукове та практичне значення.

Актуальність створення та стандартизація термінології в галузі портретної експертизи обумовлена такими обставинами: по-перше, розроблення проекту ДСТУ сприяє розв'язуванню наявних протиріч між потребами правозастосовувачів у єдиній термінології в галузі портретної експертизи і станом її розроблення; по-друге, в експертній практиці розробляють розширене коло термінів, що використовують суб'єкти у правозастосовних процесах, які неоднозначно їх інтерпретують; по-третє, в умовах диференціації та інтеграції наукових знань в експертній практиці ідентифікації людини за ознаками зовнішності з'являються нові терміни, що потребують унормування; по-четверте, є потреба в уніфікації термінів — необхідність зменшення термінів, що позначають риси зовнішності людини, її елементи, деталі, ознаки та властивості, заміна декількох термінів одним; по-п'яте, науково-дослідні установи судових експертиз часто зіштовхуються з потребами досліджувати портрети близнюків, суб'єктивні портрети, витвори мистецтва, портретні зображення, виконані для різноманітної продукції, ретушовані фотозображення людини, фотозображення осіб, сфотографованих із розривом у часі, фотозображення осіб, зовнішність яких піддавалася зміні (патологічним, косметологічним, хірургічним).

У процесі формування термінології з портретної експертизи є різні тенденції, основні з яких — беззастережне відновлення термінології 1980—90-х років, що не сприяє заміні усталених термінів у криміналістичному вченні про ідентифікацію людини за ознаками зовнішності.

Другою негативною тенденцією є суб'єктивність і випадковість у відборі термінів для терміносистеми, унаслідок чого до них не потрапляє багато потрібних і важливих термінів із портретної експертизи, а також інших галузей знань.

І нарешті — це невідповідність запропонованих термінів системності, тобто терміносистемам,

які в деяких випадках не відображають зв'язки між названим терміном і пов'язаним із ним поняттям.

Висвітлюючи досвід термінологічної роботи Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, слід зауважити, що термінологічний словник «Портретна експертиза. Терміни та визначення понять» підготовлено у межах науково-дослідної роботи І.1.1 - 2022/1 «Розробка проекту ДСТУ «Портретна експертиза. Терміни та визначення понять»». Цю роботу виконано відповідно до Плану робіт із національної стандартизації на 2021 рік. Роботу виконано відповідно до ДСТУ 1.2:2015 «Національна стандартизація. Правила проведення робіт з національної стандартизації» [2] та пункту 6.3.1 порядку розроблення проекту термінологічного стандарту, визначеного ДСТУ 3966:2009 «Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять» [3].

Обов'язковою умовою стандартизації термінології, як зазначено в цьому стандарті, є те, що «попередньо організація-розробник повинна провести науково-дослідну роботу, зібравши та впорядкувавши дані щодо чинних термінологічних стандартів (а також словників, довідників, технічної, наукової, методичної, іншої документації та літератури), що стосуються певної сфери діяльності, а також щодо стандартів, які належать до суміжних сфер діяльності».

Попри вагомий внесок у сферу експертної термінології, наявність важливих праць, що вийшли друком в Україні в останні десятиліття, проблема упорядкування термінології портретної експертизи в Україні досі залишається перспективним напрямом розвитку термінознавства [4—11].

Опубліковані словники з портретної експертизи за способом систематизації та призначенням переважно є дефінітивно-перекладними.

Отже, на сьогоднішній день назріла необхідність розроблення термінології портретної експертизи із наступною репрезентацією напрацьованого матеріалу у вигляді проекту ДСТУ «Портретна експертиза. Терміни та визначення понять». У даному проекті містяться терміни та їх визначення з методологічних, наукових, правових і методичних засад портретної експертизи. Сформульовано найбільш важливі та вживані терміни, що використовують суб'єкти правозастосовного процесу під час призначення, проведення й використання портретних експертиз. Дану науково-дослідну роботу проведено за результатом дослідження цільових потреб суб'єктів, які використовують спеціальну термінологію в портретній експертизі.

Цій роботі передував аналіз наявних термінологічних словників, відбір лексикографічного матеріалу, а також узагальнень практичного досвіду, отриманого під час створення аналогічних ДСТУ, методичного забезпечення та організації проведення таких досліджень.

Створення проєкту ДСТУ «Портретна експертиза. Терміни та визначення понять» відбулося в чотири етапи. На першому етапі проводили деталізацію технічного завдання на основі наявних вимог написання термінологічних статей; розроблення проєкту та загальної концепції ДСТУ, визначення його типу та призначення; виявлення функціональних і нефункціональних вимог; розроблення архітектури проєкту ДСТУ; групування лексикографічного матеріалу; вибір засобів розроблення; визначення джерел інформації про термінологічні матеріали; уточнення методів їх вивчення з метою використання отриманих результатів під час складання проєкту ДСТУ.

На другому етапі здійснювалися відбір термінологічного матеріалу та його структурування; вивчення наявних термінологічних словників, стандартів, довідників, технічних та інших інформаційних джерел, наукових та методичних публікацій у галузі портретної експертизи, а також стандартів та наукової літератури, що належать до суміжних сфер діяльності; укладання реєстру найбільш уживаної та важливої термінології, зважаючи на семантичну цінність терміну, частоти вживання, тематичну спрямованість, приналежність, повноту охоплення поняття, сполучуваність, визначення обсягу й формалізація наведення лінгвістичної інформації словникової статті.

На третьому етапі здійснювали: аналіз та опис термінів; узагальнення результатів, отриманих на попередніх етапах науково-дослідної роботи, формування напрямів реалізації мети дослідження; вивчення, аналізування і оцінювання наявних у різних джерелах термінів у галузі судової експертизи; аналіз кола проблем, що виникають у практиці оформлення терміно статей; формування системи термінів та їх визначень для розв'язання під час дослідження поставлених завдань за тематикою науково-дослідної роботи.

На четвертому етапі підготовлено проєкт ДСТУ до видання, зокрема уточнено значення деяких термінів, їх структуру і зміст; сформовано перелік термінів та їх визначень, що становитимуть терміносистему і відобразатимуть її зв'язки з іншими терміносистемами; класифікація термінів за рівнем їх ієрархії й елементами опису та формулювання переліку термінів до термінологічної системи.

Проєкт розробленого ДСТУ актуалізує інтерес науковців до проблем термінознавства та сприяє розвитку термінології в галузі портретної експертизи; унормує термінологію портретної експертизи однозначно зрозумілими, несуперечливими термінами для суб'єктів застосування спеціальних знань у судочинстві, а також для використання в довідковій, методичній і науковій літературі; забезпечить однозначною термінологією державні, правові, соціально-економічні та науково-технічні програми, законодавство України в галузі портретної експертизи; дасть змогу виявити та усунути недоліки термінології, уживаної в нормативно-правових актах, процесуальних, наукових, навчально-методичних документах, що стосуються портретної експертизи; сприятиме підвищенню рівня загальної фахової освіти судових експертів.

Проєкт ДСТУ «Портретна експертиза. Терміни та визначення понять» запропоновано для використання науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України, судово-медичними та судово-психіатричними установами Міністерства охорони здоров'я України, експертними службами Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Перелік джерел посилання

1. Садченко О. О., Старушкевич А. В. Криміналістичне дослідження ознак зовнішності людини (габітологія). Криміналістика : підручник / Арешонков В. В. та ін.; за заг. ред. В. В. Пяковського. Київ, 2020. С. 270—288.
2. ДСТУ 1.2:2015. Національна стандартизація. Правила проведення робіт з національної стандартизації. [Чинний від 19.08.2015]. Київ, 2015. (Інформація та документація).
3. ДСТУ 3966:2009. Термінологічна робота. Заходи і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. [Чинний від 01.07.2010]. Київ, 2009. (Інформація та документація).
4. Энциклопедия экспертизы / под ред. Т. В. Аврьяновой, Е. Р. Россинской. Москва, 1999. 552 с.
5. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ, 1999. Т. 2. 744 с.
6. Шерстюк В. М. Словник основних термінів судових експертиз (теорія, організація та нормативно-правове регулювання). Сімферополь, 2009. 200 с.
7. Мазниченко Ю. О., Садченко О. О., Юсупов В. В. Словник термінів: термінологічний словник

- судово-трасологічної експертизи. Київ, 2018. 132 с.
8. Садченко О. О., Посільський О. О., Давидова О. О. Словник термінів експертизи матеріалів, речовин та виробів. Київ, 2005. 128 с.
9. Шепітько В. Ю. Криміналістика : енциклопед. словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. В. Я. Тація. Харків, 2001. 560 с.
10. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. Москва, 1997. 342 с.
11. Енциклопедія судової експертизи / Н. І. Клименко та ін. Ірпінь, 2013. 184 с.

Вплив наукових ідей Л. Ю. Ароцкера на розвиток судової експертизи і криміналістики

Елла Сімакова-Єфремян,

д-ка юрид. наук, професорка, заслужена діячка науки і техніки України,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Лариса Дереча,

канд-ка біол. наук, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-2068>, e-mail: derecha@hniise.gov.ua

Тези присвячено 95-річчю від дня народження Л. Ю. Ароцкера. Надано високу оцінку особистості та діяльності Лева Юхимовича, проаналізовано його основних наукових праць та інших заслуг у галузі судової експертизи та криміналістики.

Ключові слова: криміналістичні експертизи; слідчий експеримент; криміналістичне дослідження підписів.

The influence of L. Yu. Arotsker's scientific ideas on the development of forensic science and criminalistics

Ella Simakova-Yefreмян, Larysa Derecha

These theses are devoted to the 95th anniversary of the birth of L. Yu. Arotsker. A high assessment of the personality and activities of Lev Yuhymovych, an analysis of his main scientific works, and other merits in the field of forensic science and criminalistics is given.

Keywords: forensic examinations; investigative experiment; forensic examination of signatures.

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (далі — ННЦ ІСЕ) свято шанує традиції та пам'ять про людей, які зробили суттєвий внесок у становлення та розвиток судової експертизи і криміналістики. Однією з таких всесвітньо відомих особистостей є видатний науковець-криміналіст, доктор юридичних наук, професор Лев Юхимович Ароцкер.

Лев Юхимович був унікальною особистістю, провідним спеціалістом у галузі криміналістики та судової експертизи, зокрема почеркознавства. Його праці присвячено проблемам використання криміналістичних засобів та методів у судовому розслідуванні, етиці судового експерта тощо. Л. Ю. Ароцкер присвятив науці та її прикладним аспектам все своє наукове життя, йому належить провідна роль у формуванні наукових засад криміналістики і судової експертизи, що є гідним зразком для наслідування молодого покоління.

Він був активним учасником багатьох науково-практичних конференцій, членом правління

Харківської наукової спілки судових медиків і криміналістів, членом редакційних колегій багатьох періодичних видань, беззмінним членом ученої ради Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз та спеціалізованої вченої ради Харківського юридичного інституту.

Розпочавши свою діяльність в Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (нині — ННЦ ІСЕ) із посади завідувача музею, він продовжив свій шлях на посаді молодшого наукового співробітника, потім — старшого наукового співробітника, завідувача відділу криміналістичної ідентифікації особи. Від перших років роботи в інституті Лев Юхимович здобув репутацію енергійного й талановитого науковця-криміналіста, виконуючи багато неординарних і цінних щодо доказового значення судових експертиз і глибоких за змістом наукових робіт, де виявилися його природні здібності: спостережливість, аналітичний склад розуму, відповідальне ставлення до своїх обов'язків, сувора внутрішня дисципліна та вимогливість